Reakcia na recenziu

Reakcia na poznámky Ladislava Kačica v recenzii zborníka Ústavu hudobnej vedy SAV „Lament v hudbe" v periodiku *Musicologica Slovaca*, roč. 2 (28), 2011, č. 1, s. 144

Hudobnohistorické bádanie má svoje osvedčené metodologické postupy, a napriek tomu sa málokedy podarí jednej generácii komplexne vyriešiť všetky možné hľadiská skúmanej problematiky, najmä ak ide o výskum hudobnej kultúry starších storočí. Viaceré generácie hudobných historikov sa sústredili počas 20. storočia aj na hudobniny, ktoré sa zo 17. storočia zachovali na Spiši, konkrétne v Knižnici ev. cirkvi a. v. v Levoči. Počas posledných desaťročí som štafetu v tomto snažení prebrala aj ja a usilujem sa vo výskume pokračovať v spolupráci s príslušníkmi mladšej generácie, nakoľko som pedagógom na Katedre hudobnej vedy FFUK v Bratislave.

V rámci nasledujúcich riadkov chcem reagovať na recenziu mojej štúdie od Ladislava Kačica, ktorý v periodiku *Musicologica Slovaca* 2 (28), 2011, č. 1, s. 144 píše nasledovne: **„Nevedno však, prečo ... autorka ... zotrváva na používaní mena ‚Šimbrackýʻ"**. Z pera L. Kačica, ktorý sa ako redaktor vydavateľstva OPUS staral o realizáciu dvoch zväzkov notovej pramennej edície tvorby Jána Šimbrackého *Opera Omnia* v rámci série *Fontes Musicae in Slovacia* pripravovaných editorsky Richardom Rybaričom (1982, 1991), vyznieva táto výčitka prekvapivo. V mojej recenzovanej štúdii som zotrvala na používaní slovakizovaného tvaru priezviska tohto spišskopodhradského organistu, ktorý postupne vytvárali jednotlivé generácie hudobných historikov počas 20. storočia. Novší slovakizovaný tvar priezviska „Šimrák" nepoužívam. Toto moje stanovisko a dôvody som publikovala už pred piatimi rokmi v úvode konferenčného zborníka Katedry hudobnej vedy FFUK v Bratislave (*Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia.* Bratislava : Stimul, 2007, s. 10.)

Ortografia priezviska tohto skladateľa pôsobiaceho počas prvej polovice 17. storočia, uvádzaného vo vedeckých štúdiách, syntetických prácach, pramenných edíciách či lexikografických heslách, sa menila počas 20. storočia až dodnes viackrát. Na vzácne hudobniny a tvorbu domácich hudobníkov v rámci jednotiek Knižnice evanjelickej cirkvi a. v. v Levoči upozornil už Dobroslav Orel v publikácii *Pazdírkův hudební slovník naučný* (1929, s. 370) v hesle *Slovensko*. Tvar priezviska „**Schimbracký**" ako prvý používal jeho odchovanec Antonín Hořejš v kapitole o slovenskej hudbe v publikácii *Československá vlastivěda* (1935, zv. VIII, s. 568), a potom v rozsiahlej štúdii o tabulatúrnych hudobných pamiatkach z Levoče v knihe *Hudba na Slovensku v 17. storočí* (1954, s. 96-154). Tabulatúrnu rukopisnú pamiatku, kde sa nachádza 40 skladieb spomínaného spišského hudobníka, označil za ***I. sborník Jána Schimbrackého*** (sign. 13 992) a následne, vzhľadom na totožného zapisovateľa, aj ďalšiu pamiatku za ***II. sborník Jána Schimbrackého*** (sign. 13 993). Hořejš svoje rozhodnutie mohol odvodiť od veľkého počtu skladieb v rukopise pochádzajúcich od tohto skladateľa, ktorého priezvisko je päťkrát zaznamenané v tvare ako *Schimbrackÿ* [Schimbrackii] a štyrikrát ako *Schimrackÿ* [Schimrackii], čiže v genitívnom tvare v zmysle latinskej gramatiky, podobne ako je zapísaná väčšina priezvisk ďalších skladateľov v pamiatke sign. 13 992. Hořejš navyše predpokladal, že tento spišský hudobník by mohol byť aj zapisovateľom spomínaných tabulatúrnych zborníkov. Pozoruhodné je, že na prvej nečíslovanej strane týchto spomí-

naných pamiatok niekto modrou ceruzkou zapísal sčasti po nemecky a sčasti po slovensky (prípadne česky) nasledovnú poznámku: „Sborník Johanna Schimbrackého / Jahr 1635“ (v sign. 13 992); „Sammlung / Colligat / II. Sborník / Johann Schimbracky / Jh. 1644“ (v sign. 13 993). Nakoľko spomínaný hudobný fond sa zachoval na pôde nemeckej ev. a. v. cirkvi, predpokladám, že tento záznam sa mohol uskutočniť počas prvej Československej republiky a môže pochádzať od A. Hořejša, ktorý už vo svojej rigoróznej práci obhájenej v roku 1929 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského venoval pozornosť levočským tabulatúrnym pamiatkam.

Ladislav Kačic považuje z mojej strany za nevhodné, že používam zastaralé, neaktuálne označenie tabulatúrnej pamiatky sign. 13 993 ako *Tabulatúrny zborník Jána Šimbrackého II*. a odkazuje ma na používanie signatúr vytvorených počas 60. rokov 20. storočia Františkom Matúšom, ktoré považuje za logické. Na problémy okolo signatúr, ktoré vytvoril F. Matúš, som upozornila už vo svojej kandidátskej práci z roku 1985. Tieto dodatočné signatúry mali poslúžiť len na evidenciu hudobnín a predpokladám, že vznikli pod časovým tlakom, nerešpektujú totiž ani poradie v súčasnosti platných signatúr danej knižnice a vo viacerých prípadoch ani obsahovú logiku jednotlivých hudobných celkov.

Je bežnou skutočnosťou, že v hudobnohistorickej spisbe tie rukopisné pamiatky, ktorým chýba titulná strana, sú pomenované vedcami, ktorí ich objavili, alebo venovali často dlhší časový úsek svojho života ich spracovaniu. Variabilita pri určovaní názvu pamiatky je rôznorodá v závislosti od dokázateľných či predpokladaných okolností ich vzniku. Často sa v názve uprednostní miesto ich súčasného uloženia, napríklad *Ľubický spevník* (názov zvolili muzikológovia Jana M. Terrayová a Richard Rybarič), napriek tomu, že samotná pamiatka neobsahuje dôkazy o priamom súvise so zvoleným miestopisným označením. Ďalej sa môže v názve preferovať priezvisko majiteľa, napríklad *Vietoris* (názov podľa určenia maďarského muzikológa Bertalana Fabóa), hoci zvolené priezvisko sa v rukopisnej pamiatke, s ktorou sa v slovenskej hudobnohistorickej literatúre spája, nevyskytuje a možné súvislosti s ním sú na úrovni hypotéz. Ak sledujeme prístup Jozefa Kresánka, ďalšieho erudovaného a medzinárodne rozhľadeného vedca v podobnej situácii, akou je napríklad dodatočný mladší záznam v rukopisnej hudobnej pamiatke (uloženej konkrétne v depozite Slovenskej národnej knižnice v Martine), tak môžeme konštatovať, že napriek tomu, že hudobnohistorický porovnávací výskum nepotvrdil vlastníctvo osoby, ktorá je v dodatočnom zázname uvedená, publikoval ju pod názvom *Melodiarium Annae Szirmay-Keczer* (Bratislava : Opus, 1983). Aj zachovanie A. Hořejšom ustáleného pomenovania rukopisných pamiatok sign. 13 992 a 13 993, ako *Sborníky Jána Schimbrackého I.* a *II.*, považujem za primerané.

Vráťme sa k tvaru priezviska spomínaného spišského organistu. Pokračujúci výskum počas 60. rokov 20. storočia priniesol pramennú edíciu troch jeho skladieb (*Congregati sunt inimici nostri*, *Missa super Omnes gentes*, *Angelis suis mandavit de te*) vydaných ako notové prílohy periodika Slovenská hudba, v spolupráci so Slovenským hudobným fondom zásluhou editorov Ladislava Burlasa a Richarda Rybariča, ktorí meno i priezvisko hudobníka uviedli nasledovne: „**Johannes Schimbraczky**“. Táto podoba mena i priezviska sa dostala do medzinárodného lexikónu *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* vydaného v roku 1980 (zv. 16, s. 650), kde autorom hesla je John Clapham. Rešpektoval tvar priezviska, ktorý bol na pôde slovenskej hudobnohistorickej spisby publikovaný nielen vo vyššie spomínanej notovej edícii skladieb, ale aj v tematickom katalógu tvorby tohto hudobníka zverejneného v rámci komplexnej monografie Richarda Rybariča roku 1973 (*Musicologica Slovaca* IV. Bratislava 1973, s. 7-83). Podľa môjho názoru Clapham predpokladal, že v prípade ortografie „Schimbraczky“ ide o dobový tvar priezviska uvádzaného v hudobných prameňoch. Tvar priezviska „**Šimbracký**“ Clapham v hesle uvádza v zátvorke, čím upozorňuje na to, že na Slovensku je zaužívaný tento tvar podľa slovenskej ortografie. Po prvýkrát vo vedeckej štúdii tento tvar priezviska použil Richard Ry-

barič roku 1966 – K biografii Jána Šimbrackého a Zacharia Zarewutia. In: *Slovenská hudba* 10, 1966, č. 3, s. 108-114. Počas 80. rokov 20. storočia na pôde vydavateľstva OPUS Richard Rybarič začal realizovať päťzväzkový edičný projekt – Ján Šimbrackí: *Opera Omnia*. Žiaľ, predčasná smrť mu nedopriala dokončiť jeho zámer a zverejnené boli len už vyššie spomínané dva zväzky (1982, 1991), ktoré obsahujú skladby na latinské texty.

Koncom 70. a začiatkom 80. rokov 20. storočia som v rámci svojej kandidátskej práce o *Levočskej zbierke hudobnín* (1985) pripravovala aj tematický katalóg všetkých zachovaných skladieb v rukopisných hudobných jednotkách – 6 zväzkov organových tabulatúrnych zborníkov, 22 hlasových zošitov a jednej partitúry –, ktoré pochádzali z obdobia do nástupu rekatolizácie (1674). Nakoľko počet zastúpených skladateľov z viacerých národných kultúr v zachovaných hudobných jednotkách presahoval vyše 200 a ortografia ich priezviska nebola jednotná ani na pôde renomovaných vedeckých národných periodík a syntetických publikácií, zvolila som za východisko pri písaní všetkých priezvisk vo svojej kandidátskej práci vtedy najaktuálnejší medzinárodný hudobný lexikón *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (1980), t. j. v prípade nášho spomínaného hudobníka tvar priezviska „Schimbraczky", podľa vyššie spomínaného hesla Johna Claphama. R. Rybarič v oponentskom posudku na moju dizertačnú prácu jednoznačne vytkol, že nepoužívam tvar priezviska „Šimbrackí" a vyjadril ľútosť nad tým, že nerešpektujem jeho vedeckú prácu. Tvrdenie, ktoré sa objavilo v ostatnom čase v slovenskej hudobnohistorickej spisbe, že zmena priezviska tohto skladateľa na „Šimrák" by bola želaním aj R. Rybariča, považujem za nepravdepodobné.

Priezvisko skladateľa, ktoré sa ustáli na pôde národnej kultúry, sa nezvykne meniť napriek tomu, že pokračujúci výskum môže odhaliť ďalšie podrobnosti vychádzajúc či už z dobových primárnych (hudobných), či zo sekundárnych (archívnych) pamiatok. Ak nemáme k dispozícii dobový podpis samotného hudobníka (čo je náš prípad), ktorý v danej dobe mohol na konci latinskej listiny použiť latinizovanú podobu svojho priezviska a v prípade textu v národnom jazyku ortografiu príslušného národného jazyka, tak sa zvolí jeden tvar priezviska na základe najzávažnejšej primárnej pamiatky – v našom prípade je to tabulatúrna pamiatka s najväčším počtom výskytu skladieb hudobníka v rámci sign. 13 992 – a ostatné možné dobové tvary sa uvedú v zátvorke. Do tohto medzinárodne obvyklého spôsobu nakladania s historickými priezviskami vstúpili naši jazykovedci, ktorí určili povinnosť modifikovať cudzojazyčné priezviská do podoby súčasnej spisovnej slovenčiny. Richard Rybarič sa prispôsobil tomuto domácemu úzu, a preto zmenil Hořejšom používaný tvar priezviska „Schimbrackí" na „Šimbrackí". R. Rybariča vnímam ako jedného z mojich významných učiteľov, ktorému vďačím za dôveru, s ktorou mi zveril spracovanie *Levočskej zbierky hudobnín*, preto dovtedy, kým nám jazykovedci neinovujú pravidlá pre písanie ortografie historických priezvisk, budem používať Rybaričom ustálenú slovakizovanú podobu priezviska a jeho dobové tvary uvediem v zátvorke (Schimbrack, Schimrack, Schimrag). Doteraz nemáme k dispozícii vlastnoručný podpis tohto spišskopodhradského organistu. Či sa nájdu relevantné dobové archívne materiály, ktoré by mohli priniesť do riešenia daného problému viac svetla, je zatiaľ otvorené. Doteraz neboli odborne spracované ani všetky archiválie Evanjelickej cirkvi a. v. v Levoči, kde sa podľa výpovedí pána farára Jána Havíru počas kritických rokov po druhej svetovej vojne sústredili aj historické archiválie z ďalších spišských evanjelických farností. Zohľadňujúc aj medzinárodný výskum hudobnej kultúry 17. storočia v stredoeurópskom meradle, nepovažujem za vhodné viackrát meniť priezviská našich hudobníkov na pôde národnej kultúry, ako to vidíme v prípade tohto spišského hudobníka za posledných necelých sto rokov. Pôsobí to dezorientujúco pre málo zasvätených záujemcov o tieto hudobné pamiatky. Treba zdôrazniť, že najzávažnejšie syntetické práce na pôde slovenskej hudobnohistorickej spisby, ako sú publikácie z roku 1984 – R. Rybarič: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku, stredovek, renesancia a barok* – a z roku 1996

Dejiny slovenskej hudby (ed. Oskár Elschek) a jej anglická verzia publikovaná roku 2003, uvádzajú priezvisko tohto hudobníka v tvare „Šimbracký". Navyše v reedícii medzinárodného hudobného lexikónu *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* z roku 2001 nachádzame inovované heslo o spomínanom hudobníkovi od Janky Petőczovej (zv. 23, s. 397), kde taktiež je uvedený pod priezviskom „Šimbracký" s odkazmi na dobové tvary priezviska.

Historické, hudobno-historické, ako aj jazykovedné metódy pri výskume hudobných pamiatok sú nevyhnutné a majú slúžiť na lepšie priblíženie sa ku konkrétnej historickej dobe a jej kultúrnym potrebám, a najmä k hudobno-štýlovým špecifikám tvorby skladateľa. Jazykové analýzy historických priezvisk a z nich plynúce možné dedukcie môžu skrývať indície na národný pôvod ich nositeľov, ale aby sme na ich základe vytvárali v súčasnosti – konkrétne v prípade nami sledovaného spišského hudobníka – ďalšiu slovakizovanú podobu priezviska, také snahy jednoducho nemožno vnímať ako napredovanie vo výskume. Používanie iba podoby priezviska „Šimrák" v najnovšej publikácii Ladislava Kačica – *Barok* (Bratislava 2009, s. 223-224) bez uvedenia dobových podôb priezviska a upozornenia, že hovoríme vlastne o skladateľovi, ktorého priezvisko v syntetických domácich vedeckých publikáciách Ústavu hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied je „Šimbracký", môže viesť k predstave, že ide o iného hudobníka. Túto ďalšiu slovakizovanú podobu priezviska spišskopodhradského organistu začala používať Janka Petőczová roku 2004, keď sa podujala pokračovať po Richardovi Rybaričovi vo vydávaní tvorby tohto hudobníka vo vydavateľstve Súzvuk (Prešov) pod menom „Schimrack" a v zátvorke Šimrák. Podoba priezviska, ktorá je v pramenno-kritickom vydaní uvedená v zátvorke, sa ocitla na prvom mieste v revidovanom vydaní *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* (2006, zv. 15, s. 834), kde autorkou hesla je Janka Petőczová.

Je potrebné si uvedomiť, že dobové podoby priezvisk majú aj významnú výpovednú hodnotu, môžu pomôcť pri sledovaní časového, geografického i národnostného prostredia, v ktorom sa sledované osoby pohybovali. Každá doba má svoje špecifiká, čo sa týka aj spôsobu písania priezvisk, preto by sa mal historik snažiť zachovať práve ich dobovú podobu. Žijeme v dobe, keď viacerí jedinci sú nositeľmi rôznorodo jazykovo skomolených priezvisk. Malo by byť v kompetencii konkrétneho človeka, či podobu svojho priezviska chce meniť podľa platných národných jazykových pravidiel. Nemali by sme opakovane modifikovať priezviská hudobníkov, ktorí žili v minulosti a nemôžu vyjadriť svoj názor v tomto smere.

Od našich v súčasnosti aktívnych hudobných historikov sa očakáva, že budú odkaz staršej generácie tvorivo rozvíjať. Ak začnú vydávať hudobné diela pod modifikovaným či zmeneným priezviskom skladateľa oproti tomu, aké na začiatku použili príslušníci už nežijúcej generácie slovenských hudobných historikov, taký počin je prinajmenšom neštandardný v porovnaní s medzinárodnými zvyklosťami. Sme svedkami skôr toho, že v nejednom prípade súborné vydania tvorby európskych skladateľov realizujú postupne 2 až 3 generácie hudobných historikov v závislosti od kvantity tvorivého odkazu toho-ktorého skladateľa. Na pôde viacerých národných kultúr fungujú dlhodobo edičné série starej hudby, ktoré by bez aktívnej spolupráce a ochoty pokračovať v pracovnom úsilí predchádzajúcich generácií nemohli byť dokončené.

Ostáva mi len poďakovať sa Ladislavovi Kačicovi, že ma svojou recenziou vyzval, aby som vysvetlila svoje postoje a názory týkajúce sa problematiky písania historických priezvisk domácich hudobníkov 17. storočia.

Marta Hulková